

УДК 342.2:342.3+161/162

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.1.9>

## ЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КЛАСИФІКАЦІЇ ДЕРЖАВИ

**Коритко Л.Я.,**

*доктор юридичних наук, професор,  
завідувач кафедри загальноправових та гуманітарних дисциплін  
Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту  
Національного університету «Одеська юридична академія»,  
ORCID: 0000-0002-3812-205X*

**Кучера А.М.,**

*кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри іноземних мов  
Прикарпатського національного університету  
імені Василя Стефаника  
ORCID: 0000-0002-8201-577X*

### **Коритко Л.Я., Кучера А.М. Логічна характеристика класифікації держави.**

Стаття присвячена логічному аналізу класифікації поняття «держава». Розмежовано логічні операції «визначення поняття» та «поділ понять».

Досліджено, що для розуміння юридичної термінології застосовується логічна операція «визначення поняття». Тобто, формулюються дефініції.

Встановлено, що переважна більшість дефініцій знаходиться в законодавстві. Водночас, деякі дефініції можуть виходити з офіційного тлумачення правових норм, або з трактування конкретних осіб, в першу чергу, науковців та працівників правозастосовних органів. Йдеться, насамперед, про базові теоретико-правові дефініції, що вивчаються теорією держави та права, визначають професійну термінологію і наповнюють професійну лексику.

Зазначено, що визначення поняття «держава» дано багатьма дослідниками теорії держави та права. Автори вважають найпростішою і доступною дефініцією таку: держава – це організація політичної влади в соціально-неоднорідному суспільстві, що вирішує загальносуспільні завдання.

Доведено, що при здійсненні класифікації держави застосовується логічна операція «поділ понять», за допомогою якої розкривається обсяг поняття. Адже класифікація – це багаторівневий, послідовний поділ обсягу поняття з метою систематизації, поглиблення та отримання нових знань стосовно членів поділу. А поділ має таку структуру: ділене поняття, члени поділу, підстава поділу.

Встановлено, що держави класифікуються: за формами правління – монархії, республіки; за формами державного устрою – унітарні, федеративні і за формами державного режиму – демократичні, авторитарні та тоталітарні, а також за іншими критеріями, як-от, за функціями; за розвитком виробничих відносин (історичні типи) тощо.

Автори дотримуються думки, що вивчення форм мислення, вміння проводити логічні операції над поняттями, судженнями, умовиводами є важливі для студентів та практичних працівників юридичної сфери. Адже знання з логіки сприятимуть підвищенню як професійної так і загальної інтелектуальної культури юриста, тому протягом останніх років зростають вимоги до підготовки майбутніх правників.

**Ключові слова:** держава, класифікація держави, поняття, визначення понять, поділ понять.

### **Korytko L.Ya., Kuchera A.M. Logical characteristics of state classification.**

The article is devoted to the logical analysis of the classification of the concept of «state». Logical operations «definition of a concept» and «separation of concepts» are distinguished.

It has been studied that the logical operation «concept definition» is used to understand legal terminology. That is, definitions are formulated.

It has been established that the vast majority of definitions are in the legislation. At the same time, some definitions may come from the official interpretation of legal norms, or from the interpretation of specific individuals, primarily scientists and law enforcement officers. First of all, we are talking about the basic theoretical and legal definitions studied by the theory of the state and law, which determine the professional terminology and fill the professional vocabulary.

It is noted that the definition of the concept of «state» was given by many researchers of the theory of the state and law. The authors believe that the simplest and most accessible definition is that the state is an organization of political power in a socially heterogeneous society that solves general societal tasks.

It has been proven that the logical operation «separation of concepts» is used in the classification of the state, with the help of which the scope of the concept is revealed. After all, classification is a multi-level, consistent division of the scope of the concept for the purpose of systematization, deepening and obtaining new knowledge about the members of the division. And the division has the following structure: the divided concept, members of the division, the basis of the division.

It was established that the states are classified: by forms of government - monarchies, republics; by the forms of the state system - unitary, federal and by the forms of the state regime - democratic, authoritarian and totalitarian, as well as by other criteria, such as by functions; according to the development of industrial relations (historical types), etc.

The authors are of the opinion that the study of forms of thinking, the ability to perform logical operations on concepts, judgments, and conclusions are important for students and practical workers in the legal field. After all, knowledge of logics will contribute to the improvement of both the professional and general intellectual culture of a lawyer, therefore, in recent years, the requirements for the training of future lawyers have been increasing.

**Key words:** state, classification of the state, concepts, definition of concepts, division of concepts.

**Постановка проблеми.** Протягом останніх років зростають вимоги до підготовки майбутніх правників. Зокрема, з 2017 року для вступу на 2 (магістерський) рівень вищої освіти з метою перевірки знань та готовності до вирішення складних професійних завдань застосовується ЗНО, одним із складових якого є завдання на логічне, аналітичне та критичне мислення. Йдеться про «Тест навчальної компетентності (ТЗНК)». Для зайняття низки посад в сфері юриспруденції (судді, прокурори, поліцейські тощо) кандидати теж проходять відповідне тестування, де містяться логічні задачі.

І це справедливо, адже знання з логіки сприятимуть підвищенню як професійної так і загальної інтелектуальної культури юриста.

Тому знання форм мислення, вміння проводити логічні операції над поняттями, судженнями, умовиводами є важливі для студентів та практичних працівників юридичної сфери. З-поміж іншого, йдеться також про вміння здійснювати класифікацію правничих понять. Лише логічно правильна, науково обгрунтована класифікація дозволяє відобразити закономірності функціонування і розвитку об'єктів, що класифікуються. І стати основою для узагальнюючих висновків.

Не претендуючи на оригінальність щодо критеріїв класифікації держави (їх в теоретико-правовій науці є достатньо), автори пропонують логічний аналіз класифікації поняття «держава».

**Стан опрацювання проблематики.** Проблемні питання поняття «держави» та класифікації держави вивчають багато вітчизняних теоретиків права. Зазначимо, що загальнотеоретична характеристика інтегративного підходу до типології держави стала предметом досліджень Д.Ю. Герилів. Класифікацію функцій сучасної держави здійснила О.О. Джураєва. Також таку класифікацію запропонували Д.О. Тихомиров та Ю.М. Фазан. Досліджено функції держави в історичному розвитку та класифіковано найбільш поширені групи функцій держави І.Ю. Дубинським. Класифікація форм державного правління здійснена І.В. Процюком.

Втім, логічна характеристика класифікації держави науковцями-правниками та філософами не давалася. Тому, особливості здійснення логічної операції поділу понять – класифікації поняття «держава», потребують подальшого дослідження.

**Метою статті є** логічний аналіз класифікації поняття «держава».

Для цього необхідно розв'язати наступні завдання: охарактеризувати логічну операцію «визначення понять» щодо держави та можливі дефініції; визначити, які логічні операції над поняттями застосовуються при здійсненні класифікації держави.

**Виклад основного матеріалу.** У формальній логіці поняття – це форма мислення, яка називає предмет в його загальних та специфічних ознаках. Будь-яке поняття має обсяг та зміст. Обсяг

поняття становить коло предметів, на котрі поширюється дане поняття. Зміст поняття становлять ознаки, які відтворюють якість предмета і відрізняють його від інших схожих предметів.

Над поняттями здійснюються певні логічні операції. Операція над поняттями – це така операція, за допомогою логічних дій з одних понять отримуються нові поняття. Серед них важливою операцією є визначення понять. Це роз'яснення чи витлумачення значення поняття. Інакше, визначенням поняття називається логічна операція, яка розкриває зміст поняття, це дефініція. Зміст поняття становлять ознаки, які відтворюють якість предмета і відрізняють його від інших схожих предметів. Спеціальне поняття якої-небудь галузі науки називається терміном.

Для розуміння юридичної термінології застосовується логічна операція «визначення поняття». Тобто, формулюються дефініції. Переважна більшість правничих дефініцій знаходиться в законодавстві. Водночас, деякі дефініції можуть виходити з офіційного тлумачення правових норм, або з трактування конкретних осіб, в першу чергу, науковців та працівників правозастосовних органів. Йдеться, насамперед, про базові теоретико-правові дефініції, що вивчаються теорією держави та права, визначають професійну термінологію і наповнюють професійну лексику.

Само поняття «держава» є дефініцією, тобто визначенням. Визначення поняття «держава» дано багатьма дослідниками теорії держави та права.

Держава – особлива форма організації співжиття численних спільнот людей, яка характеризується наявністю таких основних ознак, як: 1) система спеціальних органів та установ, що в своїй сукупності утворюють державний управлінський механізм (державний апарат); 2) право (тобто обов'язкові правила поведінки, встановлені й санкціоновані державою), за допомогою якого держава як політична влада закріплює певний порядок суспільних відносин, а також структуру й порядок діяльності державного апарату; 3) визначена територія, кордонами якої обмежується влада певної держави [1]. Держава – певним чином організована суспільна структура, здатна здійснювати найвищий контроль за деякими аспектами поведінки всіх людей на певній території [2].

Автори вважають найпростішою і доступною дефініцією таку: держава – це організація політичної влади в соціально-неоднорідному суспільстві, що вирішує загальносуспільні завдання. Широкий зміст цього поняття розкривається в характеристиці ознак держави.

Додамо, що в міжнародному праві існує поняття «суверенна держава» – геополітичної сутності, яка характеризується суверенітетом, незалежністю і самостійністю в зовнішніх і внутрішніх справах. Суверенна держава – особлива політико-територіальна організація, що має суверенітет спеціального апарату управління і примусу та здатна надавати своїм велінням загальнообов'язкового характеру [3].

Дефініціями є визначення «форма держави», «форма державного правління», «форма державного устрою», форма державного режиму». Визначення цих понять також неодноразово сформульовані теоретиками права. Слід зазначити, що в теорії права існує норма-дефініція, один з видів норм права, яка власне містить визначення певної юридичної категорії чи поняття. Такий вид норм є структурним елементом системи права.

Логічна операція, за допомогою якої розкривається обсяг поняття називається поділом понять.

Поділ має таку структуру:

Ділене поняття – поняття, обсяг якого розкривається.

Члени поділу – видові поняття, які виділяються внаслідок поділу.

Підстава поділу – ознака, за якою здійснюється поділ [4].

Згадувана вище система права містить поділ на норми права, інститути права, підгалузі та галузі права.

Класифікація (лат. *classis* – клас та *facio* – роблю) – це багаторівневий, послідовний поділ обсягу поняття з метою систематизації, поглиблення та отримання нових знань стосовно членів поділу. Результатом класифікації є система підпорядкованих понять: подільне поняття є родом, а нові поняття (члени поділу) є видами цього роду, підвидами видів тощо [5].

Розглянемо відомі класифікації держави.

За формою державного правління держави поділяються на монархії та республіки. Тут маємо поділ понять за обсягом. Обсяг поняття – сукупність предметів або явищ, мислимих у понятті.

Монархія – форма державного правління, за якої державна влада зосереджена цілком або частково в руках однієї особи – монарха, як правило, передається в спадщину (визначення, *тут і далі зауважено авторами – Л.К., А.К.*).

А монархії, своєю чергою, поділяються на абсолютні, обмежені, дуалістичні, теократичні, ставно-представницькі тощо (поділ).

Республіка – форма державного правління, за якої державна влада належить народу, вищі органи державної влади обираються на певний термін, з окресленими законом повноваженнями; існує поділ влади на гілки: законодавчу, виконавчу, судову (визначення).

Республіки теж поділяються на: президентську, парламентську та змішану. А змішана республіка поділяється на президентсько-парламентську та парламентсько-президентську (поділ).

За формою державного устрою – проста держава (унітарна) та складна держава. Складна держава поділяється на такі види: федерація, конфедерація, імперія, унія, протекторат, співдружність (поділ).

За формою державного режиму – демократична, антидемократична (поділ). При цьому в державі завжди проявляються поєднання рис різних видів державного режиму.

У демократичній державі державна влада здійснюється на основі принципів широкої і реальної участі громадян та їх об'єднань у формуванні державної політики, утворенні та діяльності державних органів, дотримання прав і свобод людини (демократичний державний режим). Демократичний державний режим поділяється на ліберально-демократичний, консервативно-демократичний, радикально-демократичний (поділ).

Антидемократична держава – державна влада здійснюється шляхом обмеження та порушення формально проголошених прав і свобод людини. Антидемократичні державні режими: деспотичний, авторитарний, фашистський, автократичний, тоталітаризм, хунта (поділ).

Приклади поділу так само знаходимо в законодавстві або офіційному чи неофіційному тлумаченні. Наприклад, стаття 1 Конституції України демонструє поділ понять: Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Іншим критерієм класифікації держави можна назвати її функції.

А як критерій класифікації функцій держави можуть бути використані різні їхні ознаки. Саме цим пояснюється велика кількість класифікацій функцій держави (вдалих і невдалих), запропонованих у юридичній літературі. Так, функції держави поділяють на внутрішні і зовнішні; основні і неосновні; тимчасові і постійні; творчі та охоронні; законодавчі, виконавчі і судові і т.д. Цікаво помітити, що питання про те, що ж є підставою для їхнього розподілу на подібні класи, найчастіше не є вирішеним [6, с. 141].

Структура держави – система органів і установ, які виконують внутрішні й зовнішні функції держави. Тому держави можна класифікувати за цим критерієм.

В теоретико-правовій науці держави класифікуються за історичними типами. Відомо два підходи до типології держави: формаційний (в основі якого покладено економічний аспект розвитку держави) і цивілізаційний, що ґрунтується на культурно-освітньому розвитку держави (поділ).

Термін «типологія» відбиває логічну операцію з упорядкування держав за типами на підставі комплексу істотних критеріїв, взаємопов'язаних за змістом і сутністю держави саме певної історичної епохи [7, с. 4].

Категорія «суспільно-економічна формація» є визначальною для виділення історичних типів держави. За цим критерієм виділяють східну, рабовласницьку, феодальну, капіталістичну та соціалістичну держави [8, с. 15] (поділ).

Автори дотримуються іншого бачення історичних типів держави (за формаційним підходом): племінно-бюрократична, рабовласницька, феодальна, буржуазна, перехідний тип до держави соціальної демократії, держава соціальної демократії (соціально-демократична) (поділ).

За цивілізаційного підходу здійснюється поділ цивілізацій на первинні та вторинні. До первинних цивілізацій відносять: давньосхідну (Єгипет, Персія, Шумери, Вавилон, Бірма тощо), еллінську (Спарта, Афіни), римську, середньовічну. До вторинних – держави Західної Європи, Східної Європи, Північної Америки, Латинської Америки тощо (поділ).

Такі особливості класифікації держави за різними критеріями. Зрозуміло, що дане дослідження не містить вичерпного переліку критеріїв. Водночас, зазначимо, що класифікація – це багаторівневий, послідовний поділ обсягу поняття та є свого роду видом логічної операції поділу поняття.

**Висновки.** Визначенням поняття називається логічна операція, яка розкриває зміст поняття. Назва операції визначення походить від латинського слова – definition – дефініція. Тому часто замість назви «визначення» вживається слово «дефініція». Визначення поняття «держава» дано

багатьма дослідниками теорії держави та права. Найпростішим і доступним вважаємо таке: держава – це організація політичної влади в соціально-неоднорідному суспільстві, що вирішує загальносуспільні завдання.

Поділ понять визначається як операція над обсягами понять, а визначення понять є операцією, що розкриває зміст понять.

Поділ понять має певну структуру. Класифікація – це багаторівневий, послідовний поділ обсягу поняття з метою систематизації, поглиблення та отримання нових знань стосовно членів поділу.

Щодо критеріїв класифікації держави, то в сучасній теоретико-правовій науці науковцями запропоновано декілька критеріїв: за формами правління; за формами державного устрою; за формами державного режиму; за функціями; за розвитком виробничих відносин (історичні типи) тощо.

Перспективними напрямками майбутніх досліджень вважаємо подальший аналіз логічних операцій над юридичними поняттями, найбільш вживаними дефініціями в професійній правничій сфері.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галушко К.Ю. Держава. *Енциклопедія історії України*. Т. 2: Г–Д / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2004. 688 с.: іл.. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Derzhava> (дата звернення: 28.01.2025).
2. Лісовий В.С. Держава. *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. URL: <https://esu.com.ua/article-26112> (дата звернення: 28.01.2025).
3. Держава. Вікіпедія: веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B0> (дата звернення: 27.01.2025).
4. Критичне мислення. Criticalthinkerua: веб-сайт. URL: <https://criticalthinkerua.wordpress.com/2020/11/02/%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%BB-%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F-%D1%82%D0%B0-%D0%B9%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B0/> (дата звернення: 17.01.2025).
5. Класифікація. Вікіпедія: веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 27.01.2025).
6. Джурасва О.О. Класифікація функцій сучасної держави. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), Ю.М. Оборотов (заст. голов. ред.), Л.Р. Біла (відп. секр.) [та ін.]; ОНЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2005. Вип. 25. С. 140–145. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5cf2c424-57f7-40de-b98b-84d55e5c1fb4/content> (дата звернення: 27.01.2025).
7. Процюк І.В. Класифікація форм державного правління. *Проблеми законності*. Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2010. Вип. 107. С. 3–13. URL: [https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2993/1/107\\_1.pdf](https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2993/1/107_1.pdf) (дата звернення: 28.01.2025).
8. Герилів Д.Ю. Загальнотеоретична характеристика інтегративного підходу до типології держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1(1). С. 12–15. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu\\_jur\\_2013\\_6-1\(1\)\\_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_6-1(1)_5) (дата звернення: 26.01.2025).